

12. Hoe te handelen bij bezetenheid en andere traditionele ziekten bij Eritrese amv's?

Sommige Eritrese amv's wijten bepaalde gezondheidsklachten aan bezetenheid en traditionele ziekten. Bezetenheid is een onderwerp waar veel medewerkers in eerste instantie niet bekend mee zijn. Toch hebben veel begeleiders die werken met Eritrese amv's vragen over dit onderwerp. Daarom kun je in deze notitie adviezen en informatie vinden over traditionele ziekten en bezetenheid. Je kunt hier lezen hoe je een aanval kunt herkennen en hoe je kunt handelen volgens een stappenplan. In de bijlage kun je een checklist vinden voor het werken met priesters en een stappenplan voor het brengen van slecht nieuws. Voor het schrijven van de notitie zijn vragen van begeleiders en ervaringen met casuïstiek leidend geweest.

12. Hoe te handelen bij bezetenheid en andere traditionele ziekten bij Eritrese amv's?	1
12.1 <i>Bezetenheid in Eritrese context</i>	1
12.2 <i>Stappenplan bij aanval van bezetenheid</i>	2
12.3 <i>Welke klachten horen bij bezetenheid?</i>	2
12.4 <i>Wanneer en bij wie treden de klachten op?</i>	3
12.5 <i>Verklaringen voor de klachten</i>	4
12.6 <i>Genezen</i>	4
Waar moet je op letten bij traditionele benadering van klachten?	5
12.7 <i>Hoe om te gaan met klachten?</i>	6
12.8 <i>Checklist 'Contact met priesters'</i>	7

Datum : 2 april 2018

Auteurs : Bet-El Teklemariam, Ghenet Yemane en Winta Ghebreab - Kenniscentrum Eritrese amv's, Veerkracht project

Versie : 1.0

Het kenniscentrum Eritrese amv's is onderdeel van het project Veerkracht, een project van Nidos en Arq Psychotrauma Expert Groep gefinancierd door het AMIF-programma. Het kenniscentrum werkt samen met de culturele mediators, de gedragswetenschappers en de juridische afdeling van Nidos in het beantwoorden van vragen van begeleiders over Eritrese amv's.

Traditionele ziekten en geneeswijzen in Eritrea

Buda komen zowel voor in de Eritrese moslim- als in de Eritrese christelijk orthodoxe gemeenschappen voor. Een Buda is een persoon met bijzondere magische krachten die hij geërfd heeft van zijn/haar vader of moeder. Men gelooft dat Buda bezit kunnen nemen van andermans gedachten, wil en lichaam. Een Buda kan bezit van je nemen als je bang bent voor de Buda, (onbewust) afgunst bij de Buda opwekt, of als je geen sterk geloof hebt. Buda worden dus gedreven door macht en diepe jaloezie op andermans voorspoed.

Tebib heeft in principe dezelfde krachten als Buda (lees hierboven), maar deze krachten kun je ook verwerven of kopen. Zowel Tebib als Buda kunnen worden benaderd om tegen betaling het 'boze oog' op iemand te richten of om controle over een persoon uit te oefenen.

Tonqualay zijn tovenaars die de toekomst kunnen voorspellen en bescherming kunnen bieden door middel van amuletten met kruiden erin. Dit amulet dient om te worden gehouden om de beschermende kracht te laten werken.

Zar en Qole zijn mensen die met zwarte magie te maken hebben maar geen kwaad kunnen doen.

Debtera zijn de hoogst geleerde priesters binnen de Eritrees- orthodoxe Tewahedo kerk. Zij hebben meer macht dan andere magiërs en kunnen kennis gebruiken om zieken te genezen en om exorcisme uit te voeren, maar zij bezitten ook de kracht om mensen heel ziek maken.

12.1 Bezetenheid in Eritrese context

Bezetenheid (en andere traditionele ziekten) is een fenomeen dat in verschillende culturen overal ter wereld voorkomt. In Eritrea komt bezetenheid zowel onder de moslimbevolking als onder de christelijke (orthodoxe) bevolking voor. Er is echter een groot verschil tussen de steden en het platteland van Eritrea. In de steden en vooral in Asmara is traditionele geneeskunde tegenwoordig niet of nauwelijks meer een onderdeel van het dagelijks leven, maar op het platteland en vooral in het zuidelijke gedeelte van Eritrea, aan de grens met Ethiopië, is het beduidend meer aanwezig. Zo wordt epilepsie bijvoorbeeld op het platteland nog geassocieerd met bezetenheid, maar in de steden is dat niet (of minder) het geval en zal iemand eerder medische

behandeling zoeken in de reguliere gezondheidszorg.

Bij traditionele geneeskunde in Eritrea is er vaak sprake van macht of invloed hebben over andere mensen. Iemand in Eritrea die last heeft van bezetenheid, heeft het gevoel dat hij gedwongen wordt tot bepaalde handelingen zonder dat ze zich ervan bewust zijn of het willen. Zij beschouwen dit als zwarte magie die bezit van hen neemt. Ze kunnen bezeten zijn door een levend persoon of door een geest/duivel. De bezetene gelooft dat hij ernstig ziek kan worden of dood kan gaan als er tegen de geest ingegaan wordt. Met deze reden gelooft de bezetene dat alleen een priester kan zorgen voor genezing.

12.2 Stappenplan bij aanval van bezetenheid

Het komt voor dat Eritrese amv's (die vaak uit kleine dorpen uit het platteland komen) in Nederland last hebben van dergelijke klachten. Het kan er dan heftig aan toe gaan. Zorg daarom dat je als begeleider deze notitie gelezen en besproken hebt in je team. Je mag de notitie ook delen met leraren, de huisartsenpost en de wijkagent. Tijdens een aanval kun je het volgende stappenplan volgen:

Stap 1: Zorg dat de jongere op een veilige plek is waar hij zichzelf niet per ongeluk tijdens de aanval kan verwonden.

Stap 2: Blijf rustig en toon empathie voor de jongere zelf en voor andere jongeren.

Stap 3: Zorg dat er tijdens en na een aanval iemand bij de jongere blijft, verlies de jongere niet uit zicht. Maak afspraken over wie bij de jongere blijft tijdens een aanval (bijvoorbeeld een begeleider en maximaal twee andere jongeren).

Stap 4: Bespreek met de andere aanwezige jongeren wat ze wel en niet kunnen doen. Maak duidelijk dat je begrijpt dat ze willen helpen maar dat ze niet mogen slaan omdat dit verkeerd geïnterpreteerd kan worden en dat ze binnenshuis bijvoorbeeld ook geen rook mogen creëren. Samen bidden en lezen uit de Bijbel mag wel. Bespreek samen wat er verder toegestaan is.

En verder: Als de jongere om een priester vraagt, zorg er dan voor dat er tijdens het bezoek van de priester altijd een begeleider in de ruimte aanwezig is. Neem de checklist "contact met priesters" door vóór de jongere behandeling ontvangt van

de priester. Neem contact op met het regio-/ hoofdkantoor bij vragen hierover.

12.3 Welke klachten horen bij bezetenheid?

Veel beschreven klachten zijn:

- Gevoel dat gedrag/gedachten bestuurd worden door een onzichtbare macht of door een persoon die macht over je verworven heeft
- Niet reageren/geen oogcontact maken
- Apathie (gebrek aan emotie/motivatie/enthousiasme)
- Pijnklachten
 - o Hoofdpijn
 - o Buikpijn
 - o Maagpijn
- Nachtmerries
- Niet kunnen slapen
- Veel slapen (of in kamer liggen)
- Aanvallen
- Stuiptrekken
- Black-outs

Als jongeren het gevoel hebben dat hun gedrag of gedachten worden bestuurd door een ander persoon, door een magiër of door een geest/duivel kan dit leiden tot angstig en vreemd gedrag. Ze hebben hierbij het gevoel dat ze gedwongen worden om dingen te doen die ze niet willen. Een voorbeeld van dergelijk gedrag is langdurig en geforceerd lachen. Vanuit een westers perspectief kunnen zulke gedragingen worden gezien als symptomen van een psychose.

Voorbeelden

- *Een jongere van 17 jaar heeft last van black-outs die 15-30 minuten duren. Ze weigert medische of psychische behandeling omdat volgens haar de oorzaak ligt niet bij een psychisch*

probleem. Ze vertelt dat ze in Eritrea door een jaloezige klasgenoot een vloek over zich uitgesproken kreeg. In Eritrea kreeg zij, met behulp van haar ouders, hiervoor behandeling door een priester en was ze daarna weer gezond. Nu ze in Nederland is, is haar bescherming weggefallen en wil ze graag een priester zien om nieuwe bescherming te krijgen. Zij vertelt haar ouders niet dat Buda weer macht over haar heeft omdat zij hen niet ongerust wil maken.

- *Een jongere van 16 jaar praat niet meer en zit op haar bed apathisch voor zich uit te staren.*
- *Een jongere van 17 jaar heeft last van aanvallen waar hij geen controle over heeft. Volgens de huisarts heeft de jongen epilepsie en zou hij echt medicijnen moeten innemen omdat de aanvallen veelvuldig voorkomen en hij daarbij ook valt. De jongen was voorzichtigheid geboden tijdens het fietsen en andere activiteiten. Hij zag het zelf echter anders; hij en de andere Eritrese jongeren op de locatie verklaarden zijn klachten als een vorm van traditionele ziekte die alleen via een traditionele wijze opgelost kan worden. Hij weigerde medicijnen omdat men gelooft dat het innemen van medicijnen dodelijk kan zijn als je bezeten bent.*

12.4 Wanneer en bij wie treden de klachten op?

In sommige gevallen geven jongeren aan dat het geen nieuwe klachten zijn omdat ze deze klachten ook in Eritrea hadden en daar met hun ouders een priester bezocht hebben waarna het beter ging. Het lijkt er dan op dat hun klachten, eenmaal in Nederland aangekomen, weer terugkomen. Er zijn jongeren die de klachten voor het eerst in Israël of in Sawa (militair trainingskamp in Eritrea) ervaren. Er zijn ook jongeren die dergelijke klachten voor het eerst in Nederland ervaren. Tijdens stressvolle momenten, zoals een gesprek over de gezinsherenigingsprocedure, kunnen klachten optreden. Aanwezigheid van zulke klachten bij jongeren kan erop wijzen dat ze zich mogelijk onveilig voelen in hun huidige situatie.

Op een locatie waar een jongere klachten van zwarte magie ervaart, volgen er soms meerdere gevallen. Dit is voornamelijk het geval bij het 'boze oog.' Het lijkt erop dat jongeren elkaar 'aansteken.' Soms is de reactie bij de ene heftiger dan bij de ander. Het lijkt ook alsof meer meisjes dan jongens in Nederland last hebben van zwarte magie. Dit kan te maken hebben met meerdere factoren: kwetsbaarheid, bereidheid hierover te praten en het sneller relateren van klachten met zwarte magie.

Priester

Een priester verdrijft de boze geest door teksten uit de Bijbel voor te lezen en/of te bidden. De priester bidt voor de bezetene, samen met diens familieleden. Daarnaast geeft of 'wast' de priester de bezetene soms ook met heilig water. Een priester zal geen kruiden of amulet meegeven. Hij zal ook niet in een vreemde taal spreuken opzeggen. Een Dbetera (een soort hogere priester) doet dit wel. Het kan nodig zijn om de priester meerdere malen te bezoeken. In Eritrea heeft iedere familie een eigen biechtvader. Hij is vertrouwd en zorgzaam. Bij bezetenheid wordt hij ingeschakeld door ouders. In Nederland missen amv's dit vangnet.

Andere handelingen

Als er geen priester aanwezig kan zijn, probeert men op andere manieren om 'het kwaad' te verjagen. Dit wordt onder andere gedaan door het verbranden van plastic, door de bezetene iets te laten eten of drinken of door de bezetene te slaan. Meestal is dit in opdracht van de bezetene. De bezetene vraagt er dus zelf om, om geslagen te worden zodat verlost te kunnen worden. Het is belangrijk dat vanaf het begin duidelijk wordt gemaakt aan jongeren dat in Nederland slaan niet mag maar leg ook uit wat wel mag. Toon begrip voor de goede intenties van de jongeren als ze slaan om een ander te helpen. Probeer dan ook niet boos worden maar wel duidelijk en begripvol te zijn.

12.5 Verklaringen voor de klachten

Eritreeërs geloven vaak dat bovengenoemde klachten het gevolg zijn van zwarte magie. Zij geloven dan dat een 'kwade geest' door een priester uitgedreven kan worden. Bij dit soort klachten zullen zij dus zo snel mogelijk een priester willen benaderen.

In een westers georiënteerde gezondheidsbeleving zullen sommige van de hierboven beschreven klachten eerder worden aangeduid als angst-, depressie- of trauma gerelateerde klachten. Tijdens de vlucht zijn veel jongeren meerdere keren in aanraking gekomen met traumatische gebeurtenissen en hebben ze veel onmacht ervaren. Ook na hun aankomst in Nederland hebben de jongeren weinig controle over hun situatie, waardoor ze zich mogelijk onveilig en oncomfortabel kunnen blijven voelen. Jongeren hebben veel zorgen waar geen

erkenning of oplossing voor is, zoals een vader in gevangenschap, een afgewezen gezinsherenigingsprocedure of een ontvoerd broertje/zusje. De opeenstapeling van zorgen en de onmacht die jongeren hierbij voelen kunnen leiden tot chronische stress. De stress die jongeren ervaren kan niet los worden gezien van de klachten die ervaren worden. Vanzelfsprekend zoeken jongeren verklaringen voor hun klachten in iets dat voor hen herkenbaar is, zoals hun religie.

12.6 Genezen

In Eritrea gelooft men dat bezetenheid en andere traditionele ziekten alleen genezen kunnen worden via de traditionele weg, dus met behulp van een priester en niet via de medische en psychische gezondheidszorg. In Eritrea zal men daarom niet naar een arts gaan met klachten die hiermee geassocieerd worden. Men gelooft zelfs dat het innemen van medicijnen in gevallen van

1. Als klachten te maken hebben met stress, is het belangrijk om samen met jongeren te gaan zoeken naar de belangrijkste stressfactoren.
2. Maak een individueel plan met de jongere om de stress te verminderen.
3. Denk aan voldoende beweging en activiteiten zoals sporten, muziek maken of dansen. Jongeren met klachten zitten vaak veel binnen op hun eigen kamer in het donker en gaan niet meer naar school. Zorg daarom dat de jongere positieve invloeden krijgt en gesprekken kan voeren of vriendschappen kan sluiten met jongeren met wie het goed gaat.
4. Bespreek met de jongeren op welke momenten hij klachten voelt opkomen en hoe ze deze in de toekomst kunnen herkennen.
5. Bedenk samen wat er op zo'n moment gedaan kan worden en wie daar een rol in kunnen spelen.
6. Voer laagdrempelige gesprekken op sociaalpsychologisch terrein. Let uit wat psychosomatische klachten zijn en geef adviezen aan de jongeren op manieren die aansluiten bij hun opleidingsniveau en cultuur

bezetenheid tot sterfte kan leiden. Dit verklaart gedeeltelijk de angst en tegenwerking die je als begeleider of hulpverlener kunt ervaren bij iemand die bezeten is. Om iemand te kunnen helpen is het belangrijk dat je eerst begrijpt wat iemand meemaakt en waar hij om vraagt. In de box hiernaast is beschreven welke handelingen in Eritrea worden verricht bij traditionele ziekten.

De ervaring leert dat het in de begeleiding helpend is om te laten zien dat je bekend bent met traditionele geneeswijzen en spirituele verklaringen. Samen met de jongere kan dan gezocht worden naar een aanpak die aansluit bij dat waar een jongere in gelooft. Het bezoeken van een priester kan voor rust zorgen bij de jongere.¹ Deze rust kan echter tijdelijk zijn of onvolledig.

Waar moet je op letten bij traditionele benadering van klachten?

Als een jongere om een traditionele behandeling vraagt en dat vervolgens krijgt, dan kan dat rust geven. Voor een traditionele behandeling zijn jongeren afhankelijk van priesters. Jongeren vertrouwen priesters over het algemeen blindelings. Sinds de grote toestroom van Eritrese vluchtelingen zijn er ook tamelijk veel Eritrese priesters in Nederland. De bekwaamheid en het morele leiderschap van priesters is soms echter twijfelachtig. Zo willen sommige priesters hun identiteit en contactgegevens niet delen met begeleiders, willen ze niet kennismaken, zijn ze onbereikbaar na een bezoek, vragen ze amv's om geld of ontmoeten ze amv's op onbekende plekken. Om er zeker van te zijn dat het contact met een priester goed verloopt, kan de checklist onderaan deze notitie doorlopen worden.

¹ Kinderen, gevlucht en alleen, een interculturele visie op de begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen; Marjan Schippers, 2017

12.7 Hoe om te gaan met klachten?

Wat kun je doen en waar moet je op letten als er mogelijk sprake is van bezetenheidsklachten bij een jongere?

➤ Wees cultuursensitief

Maak het makkelijker voor de jongere om zijn klachten te bespreken. Wees bewust van je persoonlijke visie en houding. Hoe kijk je zelf naar de problematiek? En wat weet je over gezondheidsbeleving in intercultureel perspectief? Het boek 'Kinderen, gevlucht en alleen, een interculturele visie op de begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen' legt uit waarom het belangrijk is om de jongere en zijn klachten serieus te nemen; te laten zien dat je bekend bent met het thema en je niets vreemd vindt. Dat maakt het namelijk makkelijker voor de jongere om zijn klachten te bespreken.

➤ Informeer de gedragswetenschappers

Als jeugdbeschermer is het je taak om zorgwekkend gedrag op individueel niveau te signaleren en om tijdig om advies of hulp te vragen. Wanneer een jongere last heeft van bezetenheid, kan je ervan uitgaan dat de problemen een tijdje zullen aanhouden. Meld dit daarom altijd even bij je regiomanager en een gedragswetenschapper. Hiervoor geldt: liever te vaak melden dan te weinig.

➤ Leg goed contact, bouw een persoonlijke relatie op

Benader de jongere met oprechte aandacht en belangstelling. Het is voor jongeren vaak lastig om hun problemen te vertellen aan mensen die ze niet goed kennen. Zorg dus dat je jongere je kent en weet dat je er voor hem bent. Voor Eritrese amv's is die persoonlijke relatie erg belangrijk omdat ze niet gewend zijn aan professionele hulpverlening.

➤ Stel vragen over de klachten

Probeer er samen met de jongere achter te komen wat de klachten precies inhouden, wat de mogelijke oorzaken kunnen zijn en wat de gevolgen zijn van de klachten. Het is belangrijk om je te realiseren dat klachten een indicatie kunnen zijn dat de jongere zich niet veilig genoeg voelt en niet genoeg rust heeft.

➤ Bedenk manieren om klachten te verminderen

Vraag aan de jongere wat hij nodig heeft om zich beter en veiliger te voelen. Het is van belang dat de oplossingen van jongeren serieus genomen worden; vaak zijn dit oplossingen die acceptabel zijn in de eigen cultuur. Waar het om gaat is dat de jongere gelooft in de effectiviteit van de oplossingen. Indien de jongere oplossingen noemt die moeilijk uitvoerbaar zijn, kun je dit op een voorzichtige manier uitleggen en samen met de jongere nadenken over alternatieven. Deze kun je met gedragswetenschappers verder bespreken. Een aantal algemene tips zijn in de box genoemd.

12.8 Checklist 'Contact met priesters'

In de samenwerking met priesters zou er met het volgende rekening gehouden moeten worden:

Gaat de priester transparant te werk en legt hij verantwoording af?

- ✓ Is de priester bereid kennis te maken met begeleiders en zijn naam en contactgegevens te delen?
- ✓ Is de priester bereid te vertellen over zijn cultuur en religie zodat begeleiders en hulpverleners kennis kunnen nemen over wat zich er afspeelt?
- ✓ Is de priester bereid verantwoording af te leggen aan de kerkelijke instantie waartoe hij behoort, zodat er ook enige mate van toezicht plaats kan vinden? (Sommige Eritrese orthodoxe priesters werken tamelijk autonoom)
- ✓ Is de priester bereid op locatie, in een open ruimte met de jongere(n) te spreken - met enige mate van privacy?
- ✓ Gaat de priester ermee akkoord jongeren niet op onbekende locaties uit te nodigen zonder vooraf af te stemmen met begeleiders?
- ✓ Is de priester bereid om binnen een samen opgesteld kader of plan te werken waarin verwachtingen en het aantal bezoeken afgestemd zijn? Zo kan naar een langdurige oplossing gewerkt kan worden, waardoor de priester niet eindeloos blijft terugkeren.

Bevordert de priester zelfredzaamheid?

- ✓ Is de priester bereid om jongeren te inspireren en te overtuigen dat zij zichzelf kunnen helpen en genezen? Zegt hij dat genezing en bescherming in hun geloof en in de Bijbel te vinden is, en niet zozeer bij de priester ligt? Weten jongeren dat zij de Bijbel ook zelfstandig, met begeleiders of anderen kunnen lezen?
- ✓ Is de priester bereid om zijn gezag over jongeren te gebruiken om hun eigen krachten te ondersteunen, om hoop te geven en niet om angst in te zaaien en schuldgevoelens te vergroten?
- ✓ Is de priester bereid een boodschapper te zijn, bijvoorbeeld door het advies van de arts, de leraar, of begeleider van de jongere te onderschrijven? De priester kan zeggen dat het de jongere niet zal schaden en het gepaard kan gaan met een traditionele behandeling. Denk hierbij bijvoorbeeld aan advies zoals sporten en actief bezig zijn of het innemen van medicijnen in het geval van epilepsie.
- ✓ Ziet de priester wat er leeft in een gemeenschap en realiseert hij zich dat niet alle problemen binnen de kerk, de cultuur en de gemeenschap opgelost kunnen worden? Ziet hij in dat alarmerende signalen doorgegeven dienen te worden en dat interventie of samenwerking met andere instanties soms noodzakelijk is in het belang van de jongere?

Het kan voorkomen dat een priester bladeren of kruiden meegeeft om thee van te maken of dat hij een stuk tekst meegeeft ter bescherming. Een 'gewone' priester doet dit niet, die gebruikt naast de Bijbel alleen heilig water. Hulpmiddelen creëren afhankelijkheid, want jongeren kunnen hun spullen kwijtraken en kruiden kunnen opraken. Ze raken dan in paniek, met als gevolg dat hun toestand verslechtert. Het is niet aan te raden dat een jongere contacten onderhoudt met een priester die afhankelijkheid creëert.